

Dr Marian SZOŁUCHA
Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie

EKONOMICZNO-INSTYTUCJONALNE UWARUNKOWANIA POLSKICH INWESTYCJI NA BIAŁORUSI, ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM ROLNICTWA I PRZEMYSŁU PRZETWÓRCZEGO®

Białoruski model gospodarczy jest rozwiązaniem unikatowym, choć dostrzegalne są pewne jego podobieństwa z systemami ekonomicznymi innych krajów, w tym Chin. Łączy on w sobie silny element kontroli i własności państwa z coraz liczniejszym biznesem prywatnym. Jego cechą charakterystyczną jest również ewolucyjny charakter zmian. Dane statystyczne dowodzą, że dotychczasowe efekty wdrażania tego systemu były pod wieloma względami pozytywne. Szczególnie w zestawieniu z sytuacją wyjściową i stanem gospodarek pozostałych byłych republik ZSRR. Z punktu widzenia kapitału zagranicznego, nie bez znaczenia są również: unia celna z Rosją i Kazachstanem, liczne udogodnienia i preferencje podatkowe dla inwestorów, położenie geograficzne, niezniszczona w okresie transformacji infrastruktura, stosunkowo pozytywne prognozy gospodarcze na przyszłość oraz rozwój Wolnych Stref Ekonomicznych. Te i inne powody sprawiają, że w najbliższej przyszłości Białoruś będzie prawdopodobnie coraz bardziej atrakcyjnym miejscem do inwestowania, również w rolnictwo i przetwórstwo spożywcze. Jedynym poważnym czynnikiem mogącym zniechęcić zagraniczne podmioty do rynku białoruskiego, jest wciąż dość negatywny wizerunek polityczny Białorusi w krajach Zachodu.

Słowa kluczowe: Republika Białorusi, inwestycje zagraniczne, rolnictwo, przetwórstwo, ulgi podatkowe dla inwestorów, wolna strefa ekonomiczna, unia celna.

WSTĘP

Białoruś jest z wielu względów atrakcyjnym miejscem do inwestowania. Jej zaletą jest już samo położenie w miejscu, gdzie przecinają się ważne szlaki transportowe na kierunkach Wschód-Zachód i Północ-Południe.

Ponadto, w przeciwieństwie do większości pozostałych byłych republik ZSRR, Białorusini nie dopuścili do zniszczenia swojej infrastruktury technicznej i potencjału przemysłowego, odziedziczonych po czasach sowieckich.

Inwestorów zagranicznych przyciągają na Białoruś również wysokie kwalifikacje tamtejszych pracowników.

Celem niniejszego artykułu jest analiza uwarunkowań gospodarczych i prawnych dla polskich inwestycji na Białorusi (ze szczególnym uwzględnieniem zachodzących obecnie w tym zakresie zmian, rozwiązań obowiązujących w Wolnych Strefach Ekonomicznych oraz rolnictwa i przemysłu przetwórczego), opis dynamiki i specyfiki współpracy gospodarczej tego kraju z jego najważniejszymi partnerami zagranicznymi oraz z Polską, a także próba podsumowania dotychczasowych i antycypacji spodziewanych skutków rozpoczętego w 2007 r. globalnego kryzysu ekonomicznego dla badanej problematyki.

PRZETWÓRSTWO I ROLNICTWO W STRUKTURZE GOSPODARKI BIAŁORUSI

Białoruś jest krajem przemysłowo-rolniczym. Przemysł, generujący ok. 1/3 PKB, stanowi jednak podstawę całej gospodarki. Dysponuje on dużym potencjałem wytwórczym

i naukowo-badawczym oraz wykwalifikowaną i tanią siłą roboczą. Jego główne gałęzie to: przemysł środków transportu (samochody ciężarowe, ciągniki, statki rzeczne, rowery), przemysł maszynowy (obrabiarki, linie automatyczne, maszyny rolnicze i do wydobywania torfu), przemysł elektrotechniczny i elektroniczny (odbiorniki telewizyjne i radiowe, chłodziarki), przemysł chemiczny (kombinat nawozów potasowych w Soligorsku), rafinerie ropy naftowej (w Nowopolocku i w Mozyrzu), przemysł spożywczy (przede wszystkim mięsny i mleczarski), przemysł włókienniczy (głównie lniarski i wełniany), przemysł drzewny oraz celulozowo-papierniczy, przemysł szklarski (kryształy i porcelana), przemysł materiałów budowlanych (cement, cegielnie) oraz przemysł skórzano-obuwniczy.

Prowadzona w czasach Związku Radzieckiego rozbudowa białoruskiego przemysłu dotyczyła również przetwórstwa. Głównie stawiano jednak na sektory – chemiczny, metalurgiczny i maszynowy, dopiero w drugiej kolejności na przetwórstwo i włókiennictwo. Ogólny rozwój przemysłu pozwalał na awans społeczny znacznej części ludności wiejskiej, która znajdując zatrudnienie w fabrykach, przenosiła się do miast, gdzie wynagrodzenia i warunki życia były dużo lepsze. Przemysł białoruski stawał się też, jak na radzieckie standardy, wyjątkowo efektywny i nowoczesny. Inwestowano bowiem w takie branże, jak produkcja zegarków, obróbka diamentów czy podzespoły do urządzeń stosowanych w podboju przestrzeni kosmicznej.

Dla białoruskiego przemysłu przetwórczego przełomowym momentem okazał się rok 1991, do kiedy to produkty tego sektora sprzedawano (głównie do dzisiejszej Rosji) po cenach 2,8-3-krotnie wyższych niż światowe. Stąd też uwolnienie handlu zagranicznego u progu ostatniej dekady XX w., wywołało na Białorusi większy niż gdzie indziej na postsowieckim terytorium szok cenowy i kryzys ekonomiczny. Realna płaca w całej gospodarce spadła w latach 1990-1994

prawie trzykrotnie. Następnie jednak sytuacja zaczęła ulegać systematycznej poprawie. W ciągu ostatnich 15 lat, poza krótkotrwałymi trudnościami, gospodarka Białorusi odnotowywała stosunkowo stabilny wzrost. Obecnie charakteryzuje ją bardzo niska stopa bezrobocia rejestrowanego (0,7% w 2010 r.) oraz wysoki poziom kwalifikacji pracowników. Z kolei największym problemem wciąż pozostaje wysoka inflacja (9,9% w 2010 r.)¹.

Jak wspomniano, ważną dziedziną białoruskiego przemysłu jest produkcja maszyn rolniczych. Dla przykładu, w eksporcie na Ukrainę zajmują one pierwszą pozycję. Jeszcze lepiej sprzedają się na świecie białoruskie opony, w tym te przeznaczone do maszyn rolniczych. Dość powiedzieć, że jedna fabryka – „Belszina” sprzedaje na globalnym rynku tyle samo opon, ile wszystkie pozostałe kraje WNP razem wzięte. W jej ofercie znajduje się ponad 185 gatunków ogumienia. Podmioty zagraniczne kupują 65 proc. produkcji tej firmy.

Rolnictwo białoruskie jest w większości (60 proc.) zmechanizowane i silnie dotowane. Pozostałą część tego sektora tworzą wielkie przedsiębiorstwa farmerskie (spółki) oraz indywidualne gospodarstwa rolne. Te ostatnie, mimo że obejmują zaledwie kilkanaście procent obszarów uprawnych, wytwarzają prawie 40 proc. ogółu produkcji białoruskiego rolnictwa. Cały areał gruntów rolnych w tym kraju wynosi 9,11 mln ha czyli ponad 44 proc. jego powierzchni. Na Białorusi uprawia się głównie zboża (jęczmień, żyto, pszenicę, pszenżyto), ziemniaki, buraki cukrowe, warzywa i len, hoduje natomiast bydło, trzodę chlewną i drób. 38 proc. powierzchni Białorusi zajmują obszary leśne. Największe z nich to puszcze: Grodzieńska, Nalibocka i Białowieska.

Białoruś, a szczególnie jej zachodnia część, wchodząca do 1939 r. w skład terytorium Polski, była krajem typowo rolniczym aż do drugiej połowy XX w., kiedy to nastąpiła jej intensywna industrializacja. Warto też wspomnieć, że po II wojnie światowej, w wyniku spowodowanych nią zniszczeń, na Białorusi poza rolnictwem właściwie nie było działów gospodarki zdolnych do funkcjonowania bez pomocy z zewnątrz. Jednak i powojenne rolnictwo białoruskie borykało się z poważnymi problemami. Przede wszystkim z niedoborem siły pociągowej. Sprowadzone z głębi ZSRR w 1945 r. 1542 traktory i 70 tys. koni okazało się pomocą niewystarczającą. Dość wspomnieć, że przeciętny białoruski kołchoz dysponował wówczas zaledwie 2-10 końmi. Zdarzały się takie, w których zwierząt pociagowych nie było wcale. Stąd, w pierwszych latach powojennych znaczna część ziemi uprawnej ugorowała [6].

Rolnictwa białoruskiego, a przez to i ogólnej sytuacji terenów wiejskich, nie uzdrowiła również kolektywizacja. Przez lata, wynagrodzenia kołchoźników były najczęściej znacznie niższe niż robotników. Dlatego z reguły oprócz pracy we wspólnym gospodarstwie, zajmowali się oni dodatkowo uprawą działek przyzagrodowych. Problem niskiej efektywności kolektywizowanego rolnictwa został po jakimś czasie dostrzeżony przez władze, które w 1952 r. podjęły próbę wprowadzenia elementów systemu motywacyjnego, który miał zwiększyć zainteresowanie pracowników kołchozów

ich wynikami. Dało to jednak niewielki rezultaty. Wysokość płac uzależniono bowiem jedynie od ilości przepracowanych w ciągu miesiąca roboczodni. Dlatego w 1955 r. podjęto decyzję o wprowadzeniu dalej idących zmian. Dano mianowicie zarządom kołchozów częściową swobodę w wyznaczaniu szczegółowych zadań ich przedsiębiorstw. Mogły one odąd samodzielnie określać powierzchnie przeznaczone pod poszczególne rodzaje upraw i hodowli. Reforma ta przyniosła oczekiwane wyniki, a sama BSSR szybko stała się jednym z największych producentów żywności w ramach radzieckiego państwa. Białoruskie rolnictwo, chociaż w porównaniu z zachodnioeuropejskim prezentowało się nie najlepiej, na tle innych republik ZSRR miało najwyższe wskaźniki wydajności. Rosły uposażenia kołchoźników. Już w roku 1968 minimalne płace na wsi i w mieście były jednakowe. 10 lat później średnie wynagrodzenie zatrudnionych w białoruskim rolnictwie należało do najwyższych w całym Związku Radzieckim.

UWARUNKOWANIA PRAWNE INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH

Liczne udogodnienia i preferencje dla inwestorów zagranicznych zawierają białoruskie przepisy podatkowe. Przedsiębiorstwa z udziałem obcego kapitału nie muszą na przykład pozyskiwać licencji na import towarów, pracy czy usług na potrzeby swojej działalności. Mają prawo dokonywać pełnych odpisów amortyzacyjnych na zasadach zawartych w swoich dokumentach założycielskich. Są zwolnione z cła i podatku od importu przy wwozie aktywów przeznaczonych na kapitał założycielski, a nawet przy wwozie majątku osobistego pracowników [9]. Mogą zmniejszać dochód bilansowy o wartość odpisów na fundusz rezerwowy w wysokości ustalonej w dokumentach założycielskich².

Dodatkowo, firmy z udziałem kapitału zagranicznego w wysokości co najmniej 30 proc. mogą bez konieczności starania się o specjalne pozwolenie eksportować produkcję własną oraz zatrzymywać przychody walutowe z tej działalności³. Nie muszą płacić podatku dochodowego przez trzy lata od osiągnięcia zysku (ze sprzedaży własnej produkcji), a jeśli wytwarzają towary uznawane przez państwo za szczególnie ważne, mogą jeszcze zostać zwolnione z obowiązku płacenia połowy tego podatku przez kolejne trzy lata.

Dla inwestorów zagranicznych istotnym czynnikiem jest unia celna z Rosją, dzięki której mogą oni korzystać choćby ze zwolnień z opłat celnych na własną produkcję sprzedawaną do tego kraju lub produkcję uznaną za białoruską (w co najmniej 51 proc. przetworzoną na Białorusi). Nie bez znaczenia są również ułatwienia w dostępie do rynków Kazachstanu, Kirgizji i Tadżykistanu, wynikające z członkostwa Białorusi w Euroazjatyckiej Wspólnocie Gospodarczej.

Udziela się im też specjalnych gwarancji, mówiących na przykład o tym, że ich interesy na Białorusi nie podlegają rekwizycji, czy zapewniających o możliwości swobodnego wywozu z kraju obcych walut pochodzących z ich działalności.

Gdyby władze białoruskie wydały decyzję, która zostałaby potem uznana za niezgodną z prawem i naruszającą

¹ Dane Wydziału Promocji Handlu i Inwestycji Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Mińsku.

² Do 25 proc. kapitału założycielskiego.

³ Przepis ten nie odnosi się tylko do płatności podatkowych.

interesy zagranicznego inwestora, otrzymuje on rekompensatę za poniesione w jej wyniku straty. A gdyby przepisy dotyczące jego działalności na Białorusi zmieniły się na mniej korzystne, wówczas otrzymuje on 5-letni okres ochronny, w którym może nadal prowadzić działalność na starych zasadach [2].

Białorusini uchwalają nowe akty prawne i nowelizują dotychczas obowiązujące tak, by poprawić atrakcyjność inwestycyjną swojego kraju i wprowadzić do jego gospodarki więcej pierwiastka rynkowego. Wyznaczyli sobie nawet cel tych działań, którym jest wejście do grona 25 państw najbardziej przyjaznych biznesowi w rankingu Banku Światowego. Wśród ostatnio podjętych na podstawie decyzji Prezydenta Republiki Białoruś w tym zakresie kroków wymienić należy [17]:

1. Dekret z dnia 4 marca 2008 r. nr 114; zniesiono „złotą akcję” – specjalne prawo państwa do udziału w zarządzaniu podmiotami gospodarczymi,
2. Dekret z dnia 17 grudnia 2007 r. nr 8; radykalnie uproszczono tryb rejestracji i likwidacji podmiotów gospodarczych. Wprowadzono zgłoszeniowy tryb rejestracji podmiotów gospodarczych. Termin rejestracji skrócono z dotychczasowych 25 dni do 5, dwukrotnie obniżono poziom minimalnych kapitałów zakładowych podmiotów gospodarczych oraz rozmiaru odpowiedzialności subsydiarnej w spółkach z dodatkową odpowiedzialnością. Zastosowano system „jednego okienka” w trakcie likwidacji podmiotów gospodarczych.
3. Dekret z dnia 20 grudnia 2007 r. nr 9; wprowadzono szereg ulg dla podmiotów gospodarczych oraz przedsiębiorców indywidualnych, prowadzących działalność w miejscowości wiejskiej. W latach 2008-2012 takie przedsiębiorstwa były zwolnione z podatków od przychodów i nieruchomości. Obniżono opłatę skarbową za wydawanie koncesji. Urządzenia i maszyny, wwożone przez takich przedsiębiorców na terytorium Białorusi jako udział w kapitale zakładowym podmiotu gospodarczego, zwolniono z VAT, jak również innych opłat celnych. Banki białoruskie zostały zobowiązane do wydawania takim przedsiębiorcom tanich kredytów w kwocie do 20 tys. euro z minimalnymi formalnościami.
4. Dekret z dnia 30 stycznia 2008 r. nr 1; wprowadzono szereg ulg dla podmiotów gospodarczych oraz przedsiębiorców indywidualnych, rejestrowanych na terytorium małych miast białoruskich z liczbą ludności do 50 tys. Rejestrowane po 1 kwietnia 2008 r. w takich miasteczkach przedsiębiorstwa w ciągu pierwszych 5 lat prowadzenia działalności gospodarczej zostały zwolnione z podatków od przychodów oraz z obowiązkowej sprzedaży dewiz na rzecz państwa. Urządzenia i maszyny, wwożone przez takich przedsiębiorców na terytorium Białorusi jako udział w kapitale zakładowym podmiotu gospodarczego, zwolniono z VAT, jak również innych opłat celnych.
5. Dekret z dnia 27 grudnia 2007 r. nr 667; uproszczono tryb przydzielenia i pozabawienia działek ziemi. Celem zabezpieczenia operatywności podjęcia decyzji o przydzieleniu działki ziemi stosowne pełnomocnictwa przekazano organom wykonawczym władz lokalnych. Dokument ma na celu również obniżenie ryzyka inwestycyjnego związanego z możliwą negatywną decyzją władz lokalnych w sprawie przydzielenia działki ewentualnemu inwestorowi.
6. Dekret z dnia 31 grudnia 2007 r. nr 699 oraz nr 700; w ramach tworzenia białorusko-rosyjskiej Unii Celnej stawki ceł wwozowych i wywozowych zunifikowano z obowiązującymi w Federacji Rosyjskiej. Dla 775 dziesięciocyfrowych pozycji PCN (Polska Scalona Nomenklatura Towarowa Handlu Zagranicznego) towarów stanowiących urządzenia technologiczne wprowadzono zerową stawkę ceł wwozowych, dla 82 dziesięciocyfrowych pozycji PCN zniesiono ceł wywozowe.
7. Dekret z dnia 28 stycznia 2008 r. nr 40; wprowadzono specjalny status „rzetelny uczestnik handlu zagranicznego”. „Rzetelni uczestnicy” uprawnieni są do korzystania z uproszczonego trybu wwozu towarów na terytorium Białorusi dla celów produkcyjnych. Wwiezione towary mogą być wykorzystane dla produkcji przed uiszczeniem stosownych opłat celnych, procedury celne mogą być dokonane w trybie zgłoszeniowym bez przedstawienia towarów białoruskim służbom celnym.
8. Dekret z dnia 28 stycznia 2008 r. nr 41; z dniem 1 stycznia 2008 r. na okres 9 miesięcy wprowadzono zerową stawkę ceł wwozowych dla 172 dziesięciocyfrowych pozycji PCN dla towarów stanowiących urządzenia technologiczne.
9. Dekret z dnia 28 stycznia 2008 r. nr 42; wprowadzono szereg ulg dla rezydentów białoruskich Wolnych Stref Ekonomicznych. Między innymi została zagwarantowana niezmiennosc ulgowego reżymu opodatkowania podmiotów gospodarczych dla już zarejestrowanych podmiotów na okres do 31 marca 2015 r., oraz dla nowych podmiotów – na okres 7 lat licząc od dnia ich rejestracji w WSE. Administracje WSE upoważniono do podjęcia decyzji o rejestracji podmiotów jako rezydentów WSE w przypadku realizacji projektów inwestycyjnych z deklarowanym poziomem inwestycji powyżej 1 mln euro.
10. Dekret z dnia 31 grudnia 2007 r. nr 703; poszerzono listę ulg, związanych ze zwolnieniem z opłat celnych towarów wwożonych na potrzeby rezydentów białoruskiego parku wysokich technologii.

Opisane wyżej uwarunkowania sprawiają, że na Białorusi napływa z roku na rok coraz więcej bezpośrednich inwestycji zagranicznych⁴, a więc tych, na których każdej rozwijającej się gospodarce zależy najbardziej.

⁴ Inwestycje międzynarodowe, dokonywane przez rezydenta jednego kraju (nazywanego „inwestorem bezpośrednim” lub „firmą matką”) z zamiarem sprawowania długotrwałej kontroli w przedsiębiorstwie innego kraju (nazywanego „przedsiębiorstwem bezpośredniej inwestycji” lub „firmą-córką”). „Długotrwała kontrola” oznacza istnienie długoterminowych relacji pomiędzy inwestorem bezpośrednim i przedsiębiorstwem bezpośredniej inwestycji oraz istotny poziom oddziaływania, który daje inwestorowi bezpośredniemu efektywny głos w zarządzaniu przedsiębiorstwem bezpośredniej inwestycji. Inwestycje można uznać za bezpośrednią, gdy poziom zaangażowania kapitałowego inwestora wynosi co najmniej 10 proc.

NAJWAŻNIEJSI PARTNERZY ZAGRANICZNI BIAŁORUSI

Najwięcej bezpośrednich inwestycji zagranicznych, które trafiły w ostatnich latach na Białoruś, pochodziło z Wielkiej Brytanii, Holandii, Niemiec, Rosji, Chin, Polski i USA. Sporo także z mniejszych krajów – Szwajcarii, Austrii, Litwy czy Łotwy. Inwestowano głównie w handel i szeroko rozumianą branżę żywnościową, a także w łączność i przemysł.

Wśród konkretnych firm, które ulokowały swój kapitał na białoruskim rynku, można wymienić m.in.: Coca Colę (USA), Double Star International Ltd. (USA), Frezenc GmbH (Niemcy), Vicos Nahrungs Mittel GmbH (Niemcy), Carl Zeiss AG (Niemcy), MANN (Niemcy), SB Telecom (Cypr), Maersk Medical A/S (Dania), Boston INK (USA), INKO FOOD (Polska) czy ŚNIEŻKĘ (Polska).

Działające na Białorusi przedsiębiorstwa zagraniczne oraz tworzone na jej terytorium *joint ventures* realizują ok. 1/5 białoruskiego eksportu i importu.

Sami Białorusini również dokonują inwestycji zagranicznych. Najczęściej obieranymi przez nich kierunkami lokowania kapitału są: Węgry, Ukraina, Rosja, Łotwa, USA i Polska.

W ostatnich latach, a dokładnie od 2005 r., kiedy prezydent Łukaszenko złożył wizytę w Pekinie, uwieńczoną podpisaniem dwustronnej deklaracji ścisłej współpracy, Białorusini wiążą wielkie nadzieje na zdynamizowanie rozwoju swojego kraju z Chinami. I rzeczywiście, dziś już można stwierdzić, że Chiny stały się strategicznym partnerem Białorusi zarówno w gospodarce, jak i nauce, a w szczególności w dziedzinie, która łączy zainteresowanie naukowców i przedsiębiorców – w nowych technologiach.

Rozwijają się białorusko-chińska wymiana towarowa⁵. Chińczycy udzielają białoruskim firmom kredytów na preferencyjnych warunkach. Lokują też na miejscu swoje inwestycje bezpośrednie.

Dzięki kooperacji z Państwem Środka Białorusini zmodernizowali część swojego sektora energetycznego i przemysłu budowy maszyn. Powstał też nowy operator telefonii komórkowej „Best”.

W 2010 r. przedstawiciele obu krajów podpisali szereg umów kredytowych i handlowych oraz porozumień dotyczących realizacji wspólnych projektów o wartości 3,5 mld USD, głównie w branży energetycznej, budownictwie, przemyśle i infrastrukturze. Powstać mają m.in.: zakład produkcji siarczanowej masy celulozowej, fabryka sody kalcyonowanej, zakład przemysłowego budownictwa mieszkaniowego czy kompleks hotelowy „Pekin” w Mińsku. Przebudowane ma zostać stołeczne lotnisko.

W Chinach z kolei uruchomiony został już park technologiczny, na terenie którego działa 15 firm z białoruskim udziałem, takich jak przedsiębiorstwo specjalizujące się w medycznych technologiach laserowych, ośrodki badań technologii elektrycznych, laserowych, agrotechnologii i biotechnologii. Wkrótce powinny ruszyć fabryki silników elektrycznych i sprzętu lotniczego.

⁵ Z drugiej strony należy zauważyć, że białoruskie towary są wyprzedane z rynków zagranicznych przez tańsze odpowiedniki pochodzące właśnie z Chin.

WOLNE STREFY EKONOMICZNE (WSE)

Skutecznym instrumentem przyciągania zagranicznych inwestorów okazały się Wolne Strefy Ekonomiczne, przez które co roku napływa kapitał liczony w setkach milionów dolarów. W WSE rozwijają się przede wszystkim takie branże, jak: budowa maszyn i przetwarzanie metali, przemysł chemiczny, przemysł lekki i drzewny, przemysł spożywczy oraz w mniejszym stopniu nauka, weterynaria i bankowość. Wartość rocznego eksportu pochodzącego z inwestycji zagranicznych w WSE oscyluje wokół 1 mld USD.

Tworzenie i rozwój WSE to jeden z priorytetowych kierunków polityki inwestycyjnej Białorusi.

W białoruskich przepisach zapisany jest cały katalog ulg dla inwestorów zagranicznych prowadzących działalność w ramach WSE. Na przykład ani od wwozu na teren WSE towarów i surowców przeznaczonych do produkcji, ani od wywozu produkcji będącej własnością rezydentów, nie pobiera się opłat celnych. Pracownicy zagraniczni, zatrudnieni w WSE, mogą transferować swoje dochody bez żadnych ograniczeń [8]. Do eksportu towarów wytworzonych w WSE nie są potrzebne żadne licencje. Inwestycje w WSE nie podlegają też przepisom o nacjonalizacji i konfiskacie.

Obecnie na Białorusi istnieje sześć WSE. Są to:

1. WSE „Brześć”, powołana Rozporządzeniem Prezydenta Republiki Białoruś z dnia 20. 03. 1996 r. Nr 114 „O wolnych strefach ekonomicznych na terytorium Republiki Białoruś” na okres 50 lat, co zostało zatwierdzone przez Radę Ministrów postanowieniem Nr 559 z dnia 23. 08. 1996 r.;
2. WSE „Mińsk”, powołana Rozporządzeniem Prezydenta Republiki Białoruś z dnia 02. 03. 1998 r. Nr 93 „O utworzeniu wolnych stref ekonomicznych „Mińsk” i „Homel-Raton” na okres 30 lat, co zostało zatwierdzone przez Radę Ministrów postanowieniem Nr 749 z dnia 15. 05. 1998 r.;
3. WSE „Homel-Raton”, powołana Rozporządzeniem Prezydenta Republiki Białoruś z dnia 02. 03. 1998 r. Nr 93 „O utworzeniu wolnych stref ekonomicznych „Mińsk” i „Homel-Raton” na okres 50 lat, co zostało zatwierdzone przez Radę Ministrów postanowieniem Nr 773 z dnia 15. 05. 1998 r.;
4. WSE „Witebsk”, powołana Rozporządzeniem Prezydenta Republiki Białoruś z dnia 04. 08. 1999 r. Nr 458 „O utworzeniu wolnej strefy ekonomicznej „Witebsk” na okres 30 lat, co zostało zatwierdzone przez Radę Ministrów postanowieniem Nr 1554 z dnia 06. 10. 1999 r.;
5. WSE „Mogilew”, powołana Rozporządzeniem Prezydenta Republiki Białoruś z dnia 31.01.2002 r. Nr 66 „O utworzeniu wolnej strefy ekonomicznej „Mogilew” na okres 30 lat, co zostało zatwierdzone przez Radę Ministrów postanowieniem Nr 445 z dnia 08. 04. 2002 r.;
6. WSE „Grodnoinvest”, powołana Rozporządzeniem Prezydenta Republiki Białoruś z dnia 16. 04. 2002 r. Nr 208 „O utworzeniu wolnej strefy ekonomicznej „Grodnoinvest” na okres 30 lat, co zostało zatwierdzone przez Radę Ministrów postanowieniem Nr 789 z dnia 17. 06. 2002 r.

Zasady tworzenia, działalności i likwidacji WSE zostały opisane są w Rozporządzeniu Prezydenta Republiki Białoruś Nr 114 z dnia 20. 03. 1996 r. „O wolnych strefach ekonomicznych na terenie Republiki Białoruś” oraz w Ustawie Republiki Białoruś z 7. 12. 1998 r. Nr 213-3 „O wolnych strefach ekonomicznych” z późn. zm. Art. 1 tej ustawy mówi, że WSE to „część terytorium Republiki Białoruś, mająca ściśle określone granice i specjalny reżim prawny, ustanawiający korzystniejsze niż ogólnie obowiązujące warunki dla działalności gospodarczej”. Rezydentami WSE są osoby fizyczne i prawne prowadzące działalność gospodarczą, zarejestrowane przez administrację WSE i podlegające obowiązującym w niej przepisom. Rezydent WSE może oczywiście prowadzić działalność także poza strefą, ale już na ogólnie obowiązujących zasadach. Decyzję o utworzeniu WSE wydaje Prezydent na wniosek Rady Ministrów. Ma on również prawo do przedłużenia okresu, na który pierwotnie została powołana strefa oraz do wydania decyzji o jej wcześniejszej likwidacji, jeśli nie osiąga ona założonych celów lub jej działanie zagraża interesom państwa.

POLSKO-BIAŁORUSKA WSPÓŁPRACA GOSPODARCZA

Krótko po rozpadzie ZSRR Polska była trzecim co do wielkości – po Rosji i Ukrainie – partnerem handlowym Białorusi, a więc największym spoza WNP⁶. Współpraca rozwijała się pomyślnie również na polu inwestycji. Tylko w roku 1992 na Białorusi zarejestrowano 40 polskich firm. 10 z nich miało charakter produkcyjny, a pozostałe handlowe. Powołano też do życia ponad 300 spółek *joint ventures* z polskim udziałem, co składało się na ok. 40 proc. nowopowstałych podmiotów tego rodzaju. Ogółem, polski kapitał stanowił ok. 1/5 inwestycji zagranicznych, które napłynęły w 1992 r. na Białoruś [10].

Wróćce jednak straciliśmy na rzecz Niemiec pozycję lidera w gronie państw spoza WNP prowadzących współpracę gospodarczą z Białorusinami.

W drugiej połowie 1998 r. odnotowano nawet zjawisko wycofywania się polskich przedsiębiorstw z białoruskiego rynku. Było to spowodowane wewnętrznymi trudnościami ekonomicznymi Białorusi. Te z kolei wynikały w znacznej mierze z załamania gospodarczego w Rosji [3].

Filarem wzajemnych relacji polsko-białoruskich pozostawała współpraca transgraniczna [4].

W roku 1999 iskrą nadziei stało się uznanie przez białoruski bank centralny polskiego złotego za walutę wymienną, co usprawniło transakcje pomiędzy firmami z obu krajów [11].

Do pewnego ożywienia relacji gospodarczych Polski z Białorusią doszło w roku 2000. Powstało wówczas Polsko-Białoruskie Forum Współpracy Rolno-Spożywczej. Władze miejskie Grodna i Białegostoku podpisały umowę o kierunkach współpracy gospodarczej do 2003 r. W Warszawie odbyło się posiedzenie Polsko-Białoruskiej Komisji Mieszanej ds. Współpracy Gospodarczej i Handlowej, a w Brześciu konferencja pn. „Dobrosąsiedztwo”, w której udział wzięło

ok. 350 przedstawicieli polskiego, białoruskiego, rosyjskiego i ukraińskiego biznesu [7].

W lipcu 2001 r. w Brześciu spotkała się Polsko-Białoruska Komisja ds. Współpracy w Dziedzinie Nauki i Technologii. A w październiku w Grodnie odbyły się III Targi „Euro-region Niemen” (Polska, Białoruś, Litwa) [4].

Aktywną współpracę dwustronną prowadziły województwa: lubelskie i podlaskie z odpowiednio: obwodem brzeskim i grodzieńskim.

Polska pozostawała dla Białorusi nadal drugim największym (po Niemczech) partnerem spoza WNP. Natomiast dla Polski Białoruś pozostawała czwartym (po Rosji, Ukrainie i Litwie) partnerem spośród byłych republik radzieckich [5].

Od maja roku 2004, a więc od wejścia Polski do UE, polsko-białoruska współpraca gospodarcza opierała się na Umowie Handlowej Wspólnoty Europejskiej ze Związkiem Radzieckim z 1989 r.

Dlatego na dzień przed przystąpieniem do Unii Polska podpisała z Białorusią nową umowę o współpracy gospodarczej [14]. W ślad za tym powstała nowa Wspólna Polsko-Białoruska Komisja ds. Współpracy Gospodarczej, której pierwsze posiedzenie odbyło się jednak dopiero w kwietniu 2008 r. Skupiono się wówczas na następujących kwestiach: współpracy energetycznej, dostępie polskich towarów do białoruskiego rynku, podstawach prawno-traktatowych stosunków gospodarczych oraz ograniczeniu barier utrudniających rozwój handlu i inwestycji.

Poza tym, polsko-białoruskie stosunki gospodarcze reguluje cały szereg umów i porozumień międzynarodowych, m.in.: o unikaniu podwójnego opodatkowania (z 18. 11. 1992 r.) [12] czy o wzajemnym popieraniu i ochronie inwestycji (z 24. 04. 1992 r.) [13].

W kwietniu 2008 r., jak już wspomniano, odbyło się pierwsze spotkanie Wspólnej Polsko-Białoruskiej Komisji ds. Współpracy Gospodarczej. Podpisano wówczas porozumienia o współpracy między polską Agencją Rozwoju Przedsiębiorczości a Departamentem Przedsiębiorczości Ministerstwa Gospodarki Białorusi oraz między polską Agencją Informacji i Inwestycji Zagranicznych a Narodowym Centrum Marketingu i Koniunktury Cen przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych Białorusi.

Realizacja założonych w tych dokumentach kierunków działań rozszerza możliwości podejmowania współpracy przez podmioty obu krajów.

Ważnymi dla współpracy obu krajów wydarzeniami, które miały miejsce się w lutym 2009 r. w Mińsku i w październiku w Warszawie, były rozmowy gospodarcze wicepremierów Polski i Białorusi.

Ponadto, w czerwcu 2009 roku w Warszawie odbył się I Polsko-Białoruski Szczyt Gospodarczy z udziałem licznych przedstawicieli biznesu z obu krajów, a w październiku w Siedlcach obradowało XIII Forum Gospodarcze „Dobrosąsiedztwo 2009”.

W 2010 r. można było zauważyć intensyfikację polsko-białoruskich kontaktów gospodarczych na wysokim szczeblu. Białoruś odwiedził polski wicepremier i minister gospodarki Waldemar Pawlak. Odbyły się wzajemne wizyty ministrów spraw zagranicznych oraz szereg spotkań kierownictwa

⁶ Dane Polskiej Izby Handlu Zagranicznego.

resortów rolnictwa, przemysłu i energetyki. Zorganizowano ponad 70 targów, wystaw, okrągłych stołów, prezentacji i forów, m.in. kolejne spotkanie w ramach Forum Gospodarczego „Dobrosąsiedztwo”.

W styczniu w Mińsku odbyło się kolejne posiedzenie Wspólnej Polsko-Białoruskiej Komisji ds. Współpracy Gospodarczej, podczas którego szczegółowo omówiono przede wszystkim kwestię wsparcia polskich inwestycji w białoruskim sektorze paliwowo-energetycznym i bankowo-ubezpieczeniowym.

12 lutego 2010 r. podpisana została umowa dwustronna dotycząca tzw. małego ruchu granicznego.

W 2010 r. parafowano również projekt dwustronnej umowy „O transporcie wodnym śródlądowym”. Podpisano memorandum w sprawie organizacji przedsiębiorstwa cukrowego w obwodzie grodzieńskim oraz porozumienia inwestycyjne dotyczące drugiego etapu budowy hotelu „Victoria” w Mińsku i centrum logistycznego w pobliżu Mińska. Na terenie WSE „Witebsk” otwarto polsko-białoruskie przedsiębiorstwo produkcji spodów obuwniczych „Polstep”. Zainicjowano też kilka projektów dotyczących energii elektrycznej i gazu ziemnego.

Obecnie na Białorusi działają 553 spółki z udziałem polskiego kapitału, z których 206 jest w całości własnością Polaków lub podmiotów z Polski. Są to w większości małe i średnie przedsiębiorstwa. W 2010 r. wartość polskich inwestycji na Białorusi wyniosła zaledwie 27,9 mln USD, co dało nam dopiero 12. miejsce wśród grup inwestorów zagranicznych.

Polskie firmy inwestują na Białorusi głównie w branżę spożywczą, meblarską, produkcję opakowań oraz wyrobów z plastiku i gumy.

Prawie połowa polskich inwestycji zlokalizowana jest w przygranicznym obwodzie brzeskim, 1/4 w stolicy Białorusi – Mińsku, ponad 15 proc. w obwodzie grodzieńskim, a ok. 5 proc. w mińskim.

Należy wspomnieć, iż z wyżej zaprezentowanej analizy wyłania się wniosek mówiący, że w chwili obecnej szczególnie perspektywicznymi obszarami polsko-białoruskiej współpracy gospodarczej są przede wszystkim: energetyka, transport, budownictwo, sektor bankowo-ubezpieczeniowy, mała i średnia przedsiębiorczość, ochrona środowiska oraz turystyka.

SKUTKI ŚWIATOWEGO KRYZYSU

Trzeba przyznać, że białoruskie władze dość dynamicznie zareagowały na pierwsze objawy ogólnoświatowego kryzysu ekonomicznego, który rozpoczął się w 2008 r. Przede wszystkim prawie natychmiast uruchomiono szereg działań nastawionych na podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej kraju. Oczywiście przy zachowaniu kontroli państwa nad całością gospodarki, a zwłaszcza nad jej kluczowymi sektorami.

Ponadto, już w 2008 r. umożliwiono sprzedaż nierenutowych przedsiębiorstw za 20 proc. ich wartości. Zdecydowano o stopniowym przejmowaniu własności państwowej (w tym banków) przez prywatny kapitał. Umożliwiono obrót akcjami komercjalizowanych i prywatyzowanych przedsiębiorstw⁷. Zagwarantowano również bezpieczeństwo

środków lokowanych na kontach bankowych i zlikwidowano obowiązek dokumentowania ich pochodzenia.

W wyniku tych i innych decyzji jeszcze w tym samym roku Bank Światowy w swoim dorocznym raporcie „Doing business”, oceniającym stopień przyjazności biznesowi, awansował Białoruś o 30 miejsc (na 85.) i określił ją mianem jednego z liderów zmian systemu prawnego. W publikacji tej zwrócono uwagę przede wszystkim na ułatwienia w dostępie do kredytów, liberalizację przepisów dotyczących handlu zagranicznego oraz uproszczenia rejestracji działalności gospodarczej [16].

Pomimo tych wysiłków, w ostatnim kwartale 2008 r. tempo wzrostu białoruskiego PKB wyraźnie spadło. Dodatkowo, część państw, do których Białorusini eksportowali swoje towary (w tym Rosja), zaczęła stosować politykę protekcjonistyczną. Obniżył się poziom dochodów ze sprzedaży białoruskiej produkcji przemysłowej, w wyniku czego znaczna jej część zaczęła trafiać do magazynów. W stosunku do roku 2007, o 37 proc. wzrosła liczba przedsiębiorstw odnotowujących straty [1].

To skłoniło białoruskie władze do podjęcia starań o pozyskanie z zewnątrz kredytów stabilizacyjnych. Pierwszego z nich, w wysokości 2 mld USD (na 15 lat), udzieliła Białorusinom Rosja w listopadzie 2009 r. Został on jednak obwarowany warunkiem, że Białoruś będzie odtąd płacić Rosjanom za surowce energetyczne w rublach rosyjskich.

To jednak nie rozwiązało problemów, w jakich znalazła się białoruska gospodarka. Dlatego konieczne były kolejne pożyczki. W czerwcu 2011 r. Euroazjatycka Wspólnota Gospodarcza wsparła Białoruś kwotą 3 mld USD, rozłożoną jednak na trzy raty, które mają być wypłacane o ile Białorusini będą wywiązywać się ze swoich zobowiązań w kwestii prywatyzacji państwowych przedsiębiorstw.

Na skorzystanie z ogłoszonej przez rząd białoruski prywatyzacji bardzo liczą Rosjanie, o czym najdobitniej świadczy fakt zakupu przez Gazprom w listopadzie 2011 r. pozostałych 50 proc. akcji Biełtransgazu, przedsiębiorstwa odpowiedzialnego za dystrybucję i przesył gazu ziemnego przez Białoruś. W zamian za to Białorusini będą sami płacić niższe stawki za „niebieskie złoto” i mają otrzymać kredyt na budowę elektrowni jądrowej.

W 2011 r. największym problemem była niewątpliwie inflacja oraz deficyt obcych walut, a w konsekwencji drastyczny spadek kursu białoruskiego rubla.

Warto pamiętać, że Republika Białorusi nie jest krajem bardziej zamkniętym niż większość państw na świecie. Świadczy o tym choćby jej członkostwo w regionalnych i uniwersalnych organizacjach międzynarodowych. Białoruś należy do Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP). Posiada również umowy dwustronne o wolnym handlu z pozostałymi członkami tej organizacji. Od 1999 r. współtworzy z Federacją Rosyjską Państwo Związkowe z unią celną, a od 2010 r. Unię Celną Białoruś-Rosja-Kazachstan. Jest także członkiem m.in.: Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW), Banku Światowego (BS) czy Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju Przemysłu (UNIDO). Przedstawiciele władz białoruskich deklarują również chęć wznowienia procesu akcesyjnego do Światowej Organizacji Handlu (WTO).

⁷ Zatwierdzono listę 519 państwowych firm, w tym wielu strategicznych, przeznaczonych do komercjalizacji i prywatyzacji.

Stosunkowo optymistyczne dla białoruskiej gospodarki są prognozy Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Jej PKB, zarówno w ujęciu ogółem, jak i na mieszkańca, rośnie i prawdopodobnie nadal będzie rosło. Wyhamowywać powinna rozpedzona obecnie inflacja. Eksport i import rosną mają w podobnym, stabilnym tempie ok. 3 proc. Stopa bezrobocia ma pozostać na niezmiennym, bardzo niskim poziomie. Co ciekawe, według MFW, spadać będzie liczba obywateli Białorusi. Rosnąć natomiast mają i wydatki, i dochody publiczne. Niestety te pierwsze szybciej, co doprowadzić może do wzrostu poziomu deficytu sektora *general government*, również w odniesieniu do PKB. Rosnąć ma też dług publiczny [15].

PODSUMOWANIE

Podsumowując, należy stwierdzić, że szeroko rozumiane warunki oraz perspektywy inwestowania na Białorusi, w tym w sektorze przetwórstwa spożywczego, kształtują się dość atrakcyjnie. Największym problemem mogącym zniechęcić zagranicznych przedsiębiorców do lokowania swojego kapitału w tym kraju, pozostaje niesprzyjający klimat polityczny wokół obecnych władz białoruskich na arenie międzynarodowej.

LITERATURA

- [1] **BAJDA P. 2010.** Białoruś, [w:] Europa Środkowo-Wschodnia 2008, pod red. J. Kofmana i W. Roszkowskiego, Warszawa, 48.
- [2] **BIALACKI R. 2009.** Czynniki kształtujące atrakcyjność inwestycyjną Polski i Białorusi, [w:] *Gospodarka, finanse, społeczeństwo*, t. II, pod red. Ł. Kozery, Pińców, 96-97.
- [3] **BARTKIEWICZ J. 1994.** *Stosunki z Rosją, Ukrainą i Białorusią*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1993/1994, Warszawa, 134.
- [4] **JAKIMOWICZ R. 2010.** *Stosunki polsko-białoruskie w latach 1992-2003 (wybrane aspekty polityczne i gospodarcze – polski punkt widzenia)*, [w:] Białoruś. Przeszłość i teraźniejszość, pod red. R. Radzika i M. Sajewicza, Lublin, 75-76.
- [5] **KSIĄŻEK J. 2003.** *Republika Białorusi*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2003, Warszawa, 323-324.
- [6] *Narysy historii Białorusi*, Mińsk 1994, t. 2, 333.
- [7] **PIOTROWSKI M. A. 2001.** *Białoruś*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2001, Warszawa, 239.
- [8] „Rynek”, nr 11/1999, 32.
- [9] „Rynek”, nr 2/2000, 22.
- [10] **SNAPKOUSKI U. 2003.** *Stosunki polsko-białoruskie (1990-2003)*, [w:] *Białaruś i Polszczyzna. Polska i Białoruś*, pod red. A. Eberhardta i W. Ułachowicza, Warszawa, 22.
- [11] **STANKIEWICZ J. 2000.** *Stosunki z Białorusią*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2000, Warszawa, 193.
- [12] *Dziennik Ustaw*, rok 1993, nr 120, poz. 534.
- [13] *Dziennik Ustaw*, rok 1993, nr 122, poz. 545.
- [14] *Monitor Polski*, rok 2006, nr 26, poz. 286.
- [15] „World Economic Outlook Database”, International Monetary Fund, September 2011.
- [16] www.doingbusiness.org
- [17] www.poland.be/embassy.org

ECONOMIC AND INSTITUTIONAL DETERMINANTS OF POLISH INVESTMENTS IN BELARUS, WITH PARTICULAR EMPHASIS ON AGRICULTURE AND PROCESSING INDUSTRY

SUMMARY

Belarusian economic model is the unique solution, although there are some noticeable similarities with the economic systems of other countries, including China. It combines a strong element of state control and growing number of private businesses. Its characteristic feature are also the evolutionary changes.

Statistical data show that so far the effects of implementation of this system are in many regards positive. Especially compared to the starting point and to the situation of the economies of other former Soviet republics.

From the perspective of foreign capital, there are also some other important factors, inter alia: the customs union with Russia and Kazakhstan, numerous amenities and tax preferences for investors, geographical location, infrastructure unspoilt during the transition period, the relatively positive economic outlook for the future or developing free economic zones.

Because of these and other reasons Belarus in the near future will probably be more and more attractive place to invest, also in agriculture and food processing.

Quite negative political image of Belarus in the West seems to be the only important factor that may discourage investment by foreign entities in this country.

Key words: *Republic of Belarus, foreign investment, agriculture, food processing, tax relief for investors, free economic zone, the customs union.*